

NATALIA

КУПИТИ

Війна.. Понівечені життя, зґвалтована молодість, покинуті діти. Толлеф Ольсен розпочинає пошуки своєї біологічної матері, що відмовилася від нього у далекому 1945. Так з Норвегії ми переносимося до Канади, де мешкає вже зовсім старенька Наталія Мюллер. Чому вона уникає зустрічі з сином? Що приховує? Чим закінчаться пошуки справедливості? Цінність роману Шанталь Гаран полягає не тільки в ажурному стилі та захоплюючій композиції оповіді, а в її автентичності, тому що твір написано на підставі реальних подій. Авторка збирала свідчення, працювала в архівах, опитувала головних героїв, чийі імена, звісно, змінені. Так у 2018 році з'явився роман Natalia, який у сьогоднішній Україні набуває нового прочитання, починаючи зі сцен окупованого радянськими військами Львову у 1940, розповідей героїні про Україну тих часів до екзистенційних питань сучасності: що означає виживання у війні? Чи існує «правильний вибір» для жінки, яка потрапила у це криваве жерло? Унікальний твір!

ШАНТАЛЬ ҐАРАН

NATALIA

роман

Переклад Ганни Залевської

Chantal Garand

NATALIA Z.

AP Annika Parance Éditeur

Шанталь Гаран

NATALIA

*З французької переклала
Ганна Залевська*

ЛЬВІВ

УДК 811.131.1

Г-20

Шанталь Гаран

NATALIA

Роман

З французької переклала Ганна Залевська

Перекладено за виданням:

AP Annika Parance Éditeur

043, rue Marie-Anne Est Montréal (Québec) H2J 2B5

514-658-7217 apediteur.com

ISBN PAPIER 978-2-923830-66-7

ISBN EPUB 978-2-923830-67-4

ISBN PDF 978-2-923830-68-1

© Annika Parance Éditeur, 2018

Війна... Понівечені життя, зґвалтована молодість, покинуті діти. Толлеф Ольсен розпочинає пошуки своєї біологічної матері, що відмовилася від нього в далекому 1945. Таким чином з Норвегії ми переносимося до Канади, де мешкає вже зовсім старенька Наталія Мюллер. Чому вона уникає зустрічі з сином? Що приховує? Чим закінчатся пошуки справедливості? Цінність роману Шанталь Гаран полягає не тільки в ажурному стилі та захопливій композиції оповіді, а в її автентичності, адже твір написано на основі реальних подій. Авторка збирала свідчення, працювала в архівах, опитувала головних героїв, чиї імена, звісно, змінені. Так, у 2018 році з'явився роман «Natalia», який у сьогоdnішній Україні набуває нового прочитання, починаючи зі сцен окупованого радянськими військами Львова в 1940, розповідей героїні про Україну тих часів до екзистенційних питань сучасності: що означає вижити під час війни? Чи існує «правильний вибір» для жінки, яка потрапила в це криваве жерло? Унікальний твір!

Усі права застережені. Жодну частину цього видання не можна перевидавати, перекладати, зберігати в пошукових системах або передавати у будь-якій формі та будь-яким засобом (електронним, механічним, фотокопіюванням або іншим) без попередньої письмової згоди на це **ТОВ «Видавництво Анетти Антоненко»**.

Natalia Z. © 2018, Annika Parance Editeur
(Montreal, Canada)

© Ганна Залевська, український переклад, 2022

© «Видавництво Анетти Антоненко», 2022

ISBN 978-617-7654-94-9

Присвячується НАТАЛІЇ З.

*Правда рідко коли буває чистою й ніколи не
буває простою.*

Оскар Вайлд, Як важливо бути серйозним

*Спокута — потужна річ, це — дверний за-
мок, яким людина замикає минуле.*

Стівен Кінг, Зелена миля

Драммен, Норвегія, осінь 2007 року

Ані тіні сумніву. Досить зіставити дату його появи на світ, тобто 7 червня 1945 року, з тим фактом, що його залишили в сиротинці, щоб зробити висновок — відповідальність за пов'язану з його народженням драму несе війна. Так чи так. А тут, вочевидь, ідеться про драму, про поразку, про інший бік медалі, яку напевно хотіли отримати герої. Його біологічні батьки були дезертирами. Дезертирами власної дитини. Не припускаючись оцінювальних суджень, слід подивитися на факти, суто на факти, як вони є. Вони самі за себе свідчать.

Толлеф Ульсен ніколи не переймався обставинами свого народження. Колись він зробив вибір — визначити себе, спираючись на відомі похідні дані, а не шукати зв'язку там, де його немає. Його прийомні батьки та брат, також прийомний, от і все родинне гніздечко. Генеалогічне дерево на тому й зупинялося. Навіщо навалювати на себе важкий тягар, який невідомо чи знесеш? Навіщо піднімати завісу над уявними, імовірно огидними картинками, від яких розум уже ніколи не визволиться? Значення має лише слід, що ми по собі лишаємо, решта нам не належить.

Він пишався своєю прагматичністю. Утім, ця риса зовсім не заважала йому розправляти крила фантазії. В уяві настирливо поставало фантасмагоричне видіння жіночого профілю: непевні риси, оповите тьмяним світлом обличчя. Уявні контури пом'якшувала легка поетичність. Саме так він бачив авторку свого життя й кидати темні плями на власноруч створену акварель не хотів. У цьому питанні Толлеф надав перевагу «розмитому живопису» й жодного бажання щось підмалювати донині не відчував. Картина належала йому. Власне творіння, яке його цілком влаштовувало.

Набагато більше його лякали уявні образи, пов'язані з батьком, і він їх систематично відкидав. Якщо є щось огидне в таємниці, яка оповила його походження, то батько, вочевидь, причетний. Це не диво у воєнні часи. Йому ставало страшно й неприємно від цих думок, тому з образом батька він абсолютно не визначився.

Узагалі-то, Толлеф усім ділився з дружиною Маріанною. Однак їй нічого не було відомо про епізодичні витівки його фантазії.

Якби не діти з їхньою цікавістю до своїх генетичних предків, Толлефу б цього в'язкого образу цілком вистачило. *Діти думають, що мають усі права!* Це, звісно, дратує, але чи не втрачаємо ми привілей керуватися суто особистими бажаннями, коли приймаємо рішення стати батьками? Чи міг він зі спокійною совістю їм відмовити, особливо Маріусу, який дуже наполягав на своїх вимогах? Толлефове потомство давно випурхнуло з сімейного гніздечка, і він навіть подумав, що часи підкорення дитячим потребам уже минули. Та де там! Здається, роль батька не має кінця і краю.

Отже, Толлеф поступився.

Отримати свою справу в Управлінні з питань усиновлення міста Осло виявилось зовсім нескладно. Керівник архівного відділу повідомила, що двадцять років тому його біологічна мати з'явилася в їхній установі та надала дозвіл на оприлюднення її особистих даних на випадок, якщо Толлеф по них звернеться.

— Що? Вона була тут, аби надати свій дозвіл?

Пані з усією професійністю додала:

— З того часу законодавство змінилося. Сьогодні кожен має право отримати основні відомості про своє походження й корені. Достатньо зробити запит. Є дозвіл чи ні — неважливо.

Пані архіваріус не хотіла на нього тиснути, *у жодному разі*. І все ж таки їй здалося доцільним надати декілька рекомендацій:

— Якщо ви вирішите поспілкуватися з біологічною матір'ю, для встановлення першого контакту доречно буде звернутися до посередника. Як свідчить досвід, шанси отримати позитивну відповідь у такому випадку зростають удесятеро.

Він підписав адміністративні документи й забрав свою справу, потім сів у машину, гублячись у власних думках. Спокуса відкрити щойно отриманий конверт була потужною, але він встояв і вирушив у дорогу, дотримуючись усіх

правил дорожнього руху. Як завжди. Повернувшись додому, він поцілував Маріанну, що з нетерпінням на нього чекала, показав їй конверт і без жодного слова зачинився у своєму кабінеті. Останнім часом, тобто після того, як він вийшов на пенсію з посади директора однієї з філій Комерційного банку Норвегії, Толлеф засиджувався в кабінеті дедалі менше. Утім, кабінет залишався його вотчиною, куди ніхто не входив без дозволу. Це правило почало діяти, відколи діти були малими, а Толлеф частенько брав роботу додому. Ніхто ніколи його не порушував.

Маріанна була шокована. Така незвична поведінка Толлефа її спантеличувала. Адже він мав трохи не нав'язливу манію обговорювати з нею геть усе й ділитися всім, що спадало йому на думку. Це навіть дошкуляло їй. Інколи Маріанна ловила себе на бажанні, щоб він знайшов іншого співрозмовника. Він так невтомно залучав її до обговорення своїх уболювань та особистих планів, що їй доводилося виявляти неабияку кмітливість, щоб спритно втекти й повернутися до власних справ. Слід було очікувати, що з пакетом документів на всиновлення історія повториться, адже вони тривало обговорювали, чи варто взагалі розпочинати пошуки його біологічної матері. Тож Маріанна відчула певну збентеженість від раптового недопуску до кабінету. Скільки нескінченних розмов було в них з чоловіком про те, що краще навіть не зазирати в документи на всиновлення!

А зараз, коли прокинулася її цікавість, вона опинилася перед зачиненими дверима. Відчуючи себе трохи обдуреною, Маріанна подумала й вирішила — він сам обов'язково їй усе розповість. Зрештою, це мабуть нормально, що він хоче побути наодинці в мить першого шоку. Він усе збагне й викладе їй основні пункти справи, а вона вислухає та поставить слушні запитання в слушний час. Він дуже цінував у ній це вміння, мабуть, і зараз чоловік укотре підкреслить, яка вона розумниця. Вона й сама знала, але вислуховувати компліменти завжди приємно. Чи не в такій єдності та доповнюваності криється успіх їхнього шлюбу?

Толлеф увімкнув настільну лампу й зручно уместився в улюбленому кріслі з червоної шкіри. Кілька глибоких вдихів,

і ось він витяг з конверта безцінні папери, провів долонею по залишках волосся на голові. Долоні спітніли.

Пакет документів виявився тоненьким, усього кілька сторінок.

Хлопчик, дата народження: 7 червня 1945 року, дата всиновлення: 4 вересня 1945 року, усиновлювачі: подружжя Лісбет та Пер Ульсени, адреса: вул. Скулебаккен, 10, місто Драммен.

Біологічна мати: Наталія Мюллер, уроджена Зєлінська, дата народження 7 червня 1921 року. Національність: полька, місто народження: Львів. Дружина Альберта Мюллера, дата народження: 9 вересня 1918 року.

Біологічний батько: відомостей немає.

Дозвіл на надання інформації за підписом Наталії Мюллер від 12 травня 1987 року. Адреса (на дату підпису): вул. Джойса, буд. 651, Шамблі, провінція Квебек, Канада.

Толлеф ледь дочитав до кінця. Руки тремтіли, слова стрибали перед очима. Спочатку він подумав, що то галюцинація. Вона народилася 7 червня. Як і він.

Полька. Його мати — полячка.... Йому знадобився час, щоб усвідомити цю інформацію. Нові ввідні дані перевертали створену ним ілюзію. Він ніколи не уявляв матір інакше, як норвежкою. Чом би йому думати інакше? Батько в його уяві також з великою часткою вірогідності був норвежцем. Хоч з огляду на контекст війни, він смутно підозрював, що батько міг виявитися німцем. Батько невідомий, тобто жодних ідентифікаційних даних. Ніякої інформації. Тепер завдяки цьому маленькому слову будь-які гіпотези отримують право на існування.

Він відчував, як бухає серце, і, намагаючись угамувати хвилювання, сказав собі: слід бути обережним. Так легко піти на повіді одержимості все з'ясувати й про все дізнатися! Він мусить зберігати холодну голову. Зрештою, він добре прожив перші шістьдесят два роки свого життя в повній невідомості щодо власних коренів.

Методичний Толлеф не хотів форсувати події. Професія виховала в ньому сумлінність, яка передбачає ретельне ви-

вчення документів, тож він неквапливо зупинявся на кожній побаченій у документах деталі. Процедура всиновлення тривала кілька місяців, а на момент її завершення у вересні 1945 року мати перебувала в таборі для польських біженців, тобто в Мюсені. Перед його очима лежала копія її табірної посвідчення: до копії додавалася світлина — волосся закручене у низький вузол, його тримає зав'язана на потилиці косинка. Квітчаста кофтинка. Несмілива усмішка, напружено-застиглий вираз обличчя, узагалі дуже гарненька. З надією на раптове осяяння Толлеф оглядав найдрібніші риси цього обличчя. Чи можна, дивлячись на стареньку світлину, сподіватися на розуміння душі незнайомки? Портрет було зроблено після його народження, тобто *після того, як вона його покинула*. Чи думала вона про нього в ту мить, коли фотограф просив її прийняти потрібну позу? Чи було їй сумно, чи мучили її докори? Оманною є надія отримати відповіді, вдивляючись в обличчя Наталії Зелінської. Але чому б не спробувати?

Він не визначився у власних намірах. Просто знайомився з документами, не вирішивши що буде далі. Йому було ясно одне — зі своїми дітьми Айлен та Маріусом він поки що не ділитиметься цією історією. Особливо, з Маріусом. На відміну від татка, син не міг похвалитися терпінням. Він хоче все й одразу, тож вимагатиме прискорити хід подій, посиляючись на свої так звані основоположні права. Ні, тут слід помірковувати, перш ніж стрімголов кинутися в авантюру, здатну перевернути життя кожного з них шкереберть.

Його так поглинула світлина, що він не одразу помітив напис унизу ідентифікаційної картки. В очі кинулися три слова: *krigsfange, slave arbeid*. В'язень війни, примусові роботи. Ці написані великими літерами слова без жодного пояснення справили на нього ефект бомби.

Відстежити життєвий шлях матері — неабиякий виклик. Їй було двадцять чотири роки на момент пологів. І це все, що наразі він мав на руках: уривки інформації, що можуть привести до неї. Ці документи не так давали відповіді, як ставили купу нових запитань. Яким було її життя до прибуття в Норвегію? В'язень війни. Отже, мати як німецька полонена

не була вільною у своїх діях, поки жила в Норвегії. Хтозна, можливо, вона не хотіла кинути дитину? *Авжеж, саме так.* Як вона потрапила до цього табору для польських біженців? Який зв'язок із Канадою? Наче сюжет фільму чи книги. Трохи важко й ніяково казати «мати», думаючи про жінку на фото. У його словнику бракувало слів на цей випадок. Термін «біологічна мати» йому не подобався, бо звучав надто технічно і, зрештою, трохи смішно. Принаймні станом на сьогодні.

Толлеф увімкнув комп'ютер і занурився в пошуки, щоб кинути промінь світла на зміст своїх документів. З чого почати? Спочатку він проглянув дані, що лежали на поверхні. Історія міста Львів зачаровувала. Польський, російський, німецький, український — Lwów, Львов, Lemberg — крізь призму різних ідентичностей багатоликий Львів поставав театром нескінченних злодіянь. Під час Другої світової війни, коли Наталія там, напевно, мешкала, там було пекло. Немає більш влучного слова для опису жахів, що їх учиняли німці та радянці у спробі утримати контроль над містом. Проглядаючи архівні стрічки, Толлеф побачив устелені небіжчиками вулиці. Документальних кадрів було з лихвою. Слід поглибити пошуки на цю тему. *Пізніше.*

Він переглядав сайт за сайтом, цікавлячись усім, що мало бодай якийсь стосунок до польської культури. Його заінтригувала кількість художніх зображень мадонни, яку вшановував польський народ. Чудова мадонна. З синьою шаллю. Він роздрукував ікону із зображенням Чорної Мадонни, Матері Божої Ченстоховської, і прикріпив її на стіну.

На екрані з'явився телефонний довідник Канади, що був у вільному доступі в Інтернеті. Не дуже вірячи в успіх, він увів зазначені в документах координати — адресу по вулиці Джойса в Шамблі. Мимоволі Толлеф зойкнув. Він пригломшено втупив погляд у монітор. Щойно йому надійшло підтвердження того, що за цією адресою мешкала особа на ім'я Н. Мюллер. Отже, існує шанс, що вона ще жива. Звісно, не можна виключати, що це ініціали когось з її дітей, якщо вона їх мала. Також то міг бути звичайний збіг. Він відкинув останнє припущення, надто неймовірним воно йому здалося. Утім, на цьому етапі пошуків не слід відкидати жодних гіпотез.

Мюллер. Він підсвідомо скривився на німецьке прізвище, потім роздрукував деякі сторінки й зібрав їх у жовтий файл, який підписав літерами Н. З., та сховав у шухлядку.

Толлеф ще довго сидів у своєму кріслі, не в змозі привести думки до ладу.

2

Квітень 2008 року

Не те щоб Маріанна не любила хизуватися, просто їй подобалися красиві речі. Вона витягла посуд з білої баварської порцеляни. Золотиста облямівка підкреслювала рельєфний мотив, додаючи посуду витонченості. Вона уважно ставилася до дрібниць, і Толлеф любив цю рису її характеру. У неї сям і там розставлені декоративні вазочки й тарілочки, наче так і треба, кожен предмет мав своє місце й був саме там, де його очікуєш побачити. *Своє місце для кожної речі і кожна річ на своєму місці*, як влучно зауважив якось Толлеф. У вітальні перед каміном стояла канапа кремового кольору, вкрита пледом у відтінках крижаного туману, що гарно пасувала до іншої обстановки. У будинку Ульсенів усе дихало гармонією. Дизайн оселі Маріанни та Толлефа був не стільки строгим, скільки справляв на відвідувача враження стриманості.

Хоч їхній старший син Маріус давно вже розправив власні крила, він все одно вважав себе тут удома. Він тут виріс, тому приглушено м'яка атмосфера, яка панувала в Ульсенів, залишалася йому рідною. Він жив у Бергені, на західному узбережжі, й зазвичай відвідував батьківський дім у супроводі дружини Юлії та двох доньок. Але цього разу він приїхав сам для участі в конференції, що відбувалася в Палаці конгресів норвезької столиці, тому завітав до батьків на вечерю. На радощах Маріанна приготувала його улюблену страву — слабосолону тріску. В очікуванні вечері Маріус розмовляв з батьком у вітальні, попиваючи пиво. Приємна, невимушена атмосфера підштовхнула Маріуса знов підняти болюче питання біологічної матері батька. Упевнений, що той не зробив жодного кроку в цьому напрямку, Маріус обережно запитав його, чи думав він про це взагалі.

— Не слід форсувати події, — відповів Толлеф. Маріус розтлумачив його уникливий погляд як спробу ухилитися від відповіді. Батьківська лаконічність його роздратовала. Вони з сестрою Айлен частенько жартували, що батько любить розмовляти заготовками. Він інколи сміявся разом з ними. А інколи ні.

— Я тебе не розумію. Це ж не тільки твоя справа, є ще ми, твої діти. У мене самого родина, тож я маю всі підстави думати, що батько мусить більше зважати на мої аргументи.

— Та я поки що не чув аргументів.

— Який ти упертюх, коли тобі потрібно!

Толлеф повів бровами, і Маріус зрозумів німе поперечення. Не вперше він нарікав на батьківську упертість. Утім, він дуже обережно ризикнув просувати свою думку.

— Послухай, тату, я кажу про право знати своє коріння, щоб розповідати родинну історію без пробілів. На сьогодні моє генеалогічне дерево з боку батька зупиняється на тобі. На першій сходинці драбини. Одна-єдина особа, це якось замало! Найгірше в усій цій історії — це те, що ти так довго чекав — вона, напевно, уже й померла.

Маріус підвищив голос, а Маріанна була зовсім не в гуморі дозволити своїм хлопчикам зіпсувати вечір. Тож вона втрутилася.

— Прошу тебе, Толлефе, скажи йому.

— Скажи йому що? — запитав Маріус.

Толлеф не міг сердитися на Маріанну. Принцип доброзичливості й згоди вона ставила вище за всі інші міркування, а з дітьми практикувала максимальну прозорість. Вона стиснула йому руку. Толлеф зрозумів — настала мить повідомити все сину, що він і зробив. Реакція не змусила себе чекати.

— Полячка? Що? Не можу повірити! Тобто це я...

— Постривай трохи, Маріусе, я візьму справу про всиновлення.

— І ти просто заховав усе в столі?

Толлеф повернувся, поклав теку на стіл вітальні й зробив ковток пива.

— Я нічого не ховаю, Маріусе. Хоч би що ти не думає, хлопче, це суто моя історія. Якщо я інколи не хочу ділитися

з тобою деякими деталями, отже, вважаю це своїм повним правом. Затямив? Нам слід домовитися з цього приводу.

Маріус чудово зрозумів пропозицію Толлефа: якщо він хоче дізнатися більше, доведеться змиритися з батьківськими темпами. Проти волі він хитнув головою. Проте достатньо було глянути на товщину теки — ясно, що кількість цінних відомостей там обмежена. Він її відкрив і видав зойк вже на першій сторінці.

— Невідомий? Це ж неможливо! Можливо, вона не заохотіла казати, хто був твій батько, але на мою думку, — додав Маріус, — цей чоловік, вочевидь, не був незнайомим жінці, яка дала тобі життя. Ти так не думаєш? Треба буде тут покопирсатися.

— У контексті війни незнайомий батько — цілком вірогідна реальність, Маріусе. Я не знаю, що вона хотіла до мене донести. Якби вона вважала доцільним повідомити мені додаткову інформацію, вона б це зробила під час відвідування Управління з питань усиновлення. Я досконало вивчив усі ці документи й не бачу, що ще з них можна дізнатися. До того ж, не можна виключати, що Наталія Зелінська — несправжнє ім'я. Під час війни люди часто змінюють імена та прізвища. Ба' більше, я б не здивувався, якби вона обрала вигадані прізвища своїм батькам.

— Навіщо?

— Гадки не маю. У її ситуації підстав може бути безліч. Хоч на сьогодні багато реєстрів народження та смертей дивовижним чином збереглося, мої пошуки у львівській мерії виявилися марними.

Маріус зітхнув.

— Гарзд, принаймні ти спробував, — сказав він.

Толлеф добре розумів його розпач. Він теж наштотхнувся на купу питань, що залишилися без відповідей. Усі його слідчі потуги ні до чого не привели. Маріус бачив, як зростали його доньки, і Толлефу було очевидно, що син хоче прив'язати своє життя до безупинного ланцюга родинного дерева, прагне передати своїм дітям у спадок безкінечну історію, щось на кшталт обіцянки вічності в суцільності існування. Він визнавав право Маріуса на пошуки інформації, та й сам

нещодавно до них приєднався. Починаючи з осені, коли Толлеф отримав свої документи про всиновлення, його жага дізнатися більше подробиць значно зросла.

— Я нічого від тебе не приховую. Тепер ти знаєш все, що відомо мені.

— Можливо, але я уявити не можу, що ти відчуваєш. Мені власне дуже кортить про все дізнатися. Тільки подумай! Я скажу своїм дівчаткам, що вони частково полячки, а їхня бабуся була німецькою полонянкою. Ти ба! Мені важко все це усвідомити. А тобі? На тебе це справило враження? Я дивився — ти перегортав сторінки з абсолютно непроникним обличчям.

Толлеф витримав на собі погляд Маріуса. Йому не вподобила була роль інквізитора, яку прийняв на себе син. Прочитати чорним по білому, що твоя мати — не просто вигадка, кого хочеш приголомшить. Толлефа точно приголомшило. Вона абсолютно реальна, а її існування сповнене цілою низкою драматичних подій. У полоні незвичного сум'яття емоцій він більше себе не впізнавав. Уперше з часу дитинства він буквально шкірою відчував утрату рівноваги, бентегу й порожнечу, немов його емоційність уразив частковий параліч, а потім вона надто швидко почала виходити із заціпеніння. Від здивування він перейшов до майже маніакального прагнення все знати. Починаючи з осені, він почав розсилати листи й робити численні запити, але марно. Деякі адміністративні установи так і не відповіли.

— Зупинімося на цьому, Маріусе, коли я зрозумію, яким чином все це на мене впливає, я тобі повідомлю. А поки що поглянь.

Він витяг єдине фото Наталії й поклав просто перед Маріусом.

— Це вона? — запитав Маріус, хоча і так було зрозуміло.

Він не міг відірвати погляд від чорно-білої світлини.

Толлеф усміхнувся. Він теж спершу годинами її роздивлявся, але збагнути таємницю не зумів.

— Так, вона. Я марно намагався впізнати себе в рисах цієї жінки.

— Це непросто, — припустив Маріус.

Кінець безкоштовного
уривку. Щоби читати
далі, придбайте, будь
ласка, повну версію
книги.

КУПИТИ